

Воронцова І.І., асистент,
Готич М.В.,
Буковинський державний
фінансово-економічний університет,
м. Чернівці

Особливості організації і методики аудиту активів малих підприємств

У статті розкрито необхідність, значення та мету аудиту активів малих підприємств. Розглянуто специфічні риси суб'єктів малого підприємництва, що чинять вплив на методикау аудиту активів таких підприємств. Встановлено потенційні фактори аудиторського ризику, які впливають на масштаб аудиту. Окреслено проблеми застосування Міжнародних стандартів аудиту при аудиті активів малих підприємств, зокрема, на стадії планування. Підкреслено обмеженість застосування аудиторських процедур по суті при аудиті активів малих підприємств. Визначено специфічні завдання аудиту малих підприємств.

Ключеві слова: аудит, активи, мале підприємство.

В статье раскрыта необходимость, значение и цели аудита активов малых предприятий. Рассмотрены специфические черты субъектов малого предпринимательства, оказывающих влияние на методикау аудита активов таких предприятий. Установлено потенциальные факторы аудиторского риска, влияющие на масштаб аудита. Определены проблемы применения Международных стандартов аудита при аудите активов малых предприятий, в частности, на стадии планирования. Подчеркнуто ограниченность применения аудиторских процедур по существу при аудите активов малых предприятий. Определены специфические задачи аудита малых предприятий.

Ключевые слова: аудит, активы, малое предприятие.

The article defined the need, importance and purpose of auditing the assets of small businesses. Pointed out the specific features of small businesses that have an impact on audit methodology assets of such enterprises. Established potential risk factors of audit that affect the scope of the audit. Outlined problems with International Accounting Standards in the audit of assets of small businesses, particularly in the planning stage. Emphasized the limited application of audit procedures in effect during the audit of assets of small businesses. Defined the specific objectives of the audit of small enterprises.

Key words: audit, assets, small business.

Постановка проблеми. Формування конкурентоздатної економіки з розвинутим приватним сектором є стратегічним курсом економічної політики України. Важливою умовою ефективних ринкових перебудов і реалізації стратегії економічного зростання є становлення та розвиток малого бізнесу. Економіки багатьох розвинутих держав за основу свого розвитку мають підприємства малого бізнесу, внесок якого у валовому внутрішньому продукті деяких країн складає левову частку. Протягом 2011-2012 років питома вага малих підприємств у загальній кількості підприємств України становить 94,3 % [11]. Якщо ж розглянути глибше, то кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного станом на 2013 рік населення становить 344048 одиниць, що на 10235 одиниць менше порівняно із 2012 роком, кількість

зайнятих працівників на малих підприємствах за аналогічний період складає 2051,3 тис. осіб, що на 40,2 тис. осіб менше порівняно із 2012 роком. Крім того, вітчизняні реалії фінансово-господарської діяльності малих підприємств вказують на їх збитковість за більшістю видів економічної діяльності (промисловість – 12757,4 млн грн, будівництво – 19434,7 млн грн, торгівля – 17915,5 млн грн, операції з нерухомістю – 44924,7 млн грн збитків станом на 2013 рік) [8, с. 51]. Такі негативні показники діяльності суб'єктів малого підприємництва вказують на неефективне управління та контроль за власними активами, або ж взагалі їх відсутність.

У зв'язку з необхідністю покращення становища, підвищення прибутковості та підтримки конкурентоспроможності вітчизняного малого бізнесу, необхідним є отримання інформації та незалежної думки щодо достовірності показників фінансової звітності, що може бути досягнуто за умови проведення на малих підприємствах аудиту. Адже, аудит як частина системи фінансово-економічного контролю передбачає дослідження всіх ланок фінансово-господарської діяльності підприємства, що перевіряється, і висловлення професійної думки аудитора про достовірність і якість складання фінансової звітності, надання рекомендацій щодо покращення бухгалтерського обліку та прийняття ефективних управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії, практики та методології аудиту фінансово-господарської діяльності малих підприємств знаходяться в полі зору таких вчених: Н. Бойченко [5], О. Будько [6], О. Сердюк [7], Л. Черніченко [9], О. Шапошнікова [10] та ін. Проте, організація і методика аудиту на малих підприємствах потребує подальшого дослідження шляхом удосконалення та приведення у відповідність Міжнародним стандартам аудиту.

Постановка завдання полягає в необхідності удосконалення організації та методики аудиту активів суб'єктів малого підприємництва шляхом приведення у відповідність Міжнародним стандартам аудиту.

Виклад основного матеріалу. Проведення аудиту на вітчизняних підприємствах малого бізнесу регламентується Законом України «Про аудиторську діяльність» [2], Міжнародними стандартами аудиту (МСА) з урахуванням особливостей підприємств малого бізнесу, Положенням з міжнародної практики аудиту (ПМПА) 1005 «Особливості аудиту малих підприємств» (International auditing practice statement 1005 The special considerations in the audit of small entities) [3] тощо.

Відповідно до МСА 250 «Розгляд законодавчих та нормативних актів при аудиті фінансової звітності» аудитор повинен мати загальну уяву про нормативно-правову базу, яка застосовується до діяльності суб'єкта малого бізнесу [4].

Згідно з Господарським кодексом України малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працівників за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує 70 млн грн [1].

На даний час, розгортається досить багато дискусій з питання необхідності проведення аудиту на підприємствах малого бізнесу, оскільки малі підприємства не є суб'єктами обов'язкового аудиту. З одного боку, малий бізнес – це окрема форма підприємництва, яка відрізняється від великих організацій і тому, на нього не повинні розповсюджуватися такі ж правила. Але, з іншого боку, відсутність аудиту призведе до зниження якості звітності, інформації, що отримується з неї та погіршення фінансового управління.

Важливим критерієм, який слід брати до уваги, приймаючи рішення про необхідність проведення аудиту на малому підприємстві, є співвідношення витрат на аудит та інформаційних вигод від наслідків його проведення. Також варто акцентувати, що проведення аудиту на малих підприємствах потрібне тільки за умов: інвестування й кредитування, ліквідації підприємства та оприлюднення звітності [6, с. 25].

Метою аудиту стану бухгалтерського обліку діяльності малого підприємства є встановлення відповідності методики обліку, що застосовується на підприємстві, чинному законодавству щодо малого бізнесу, виявлення наявних помилок або порушень та ступеню їх впливу на достовірність бухгалтерської звітності.

Крім того, проведення аудиту малих підприємств має на меті визначення оцінки правильності організації обліку, підтвердження законності господарських операцій, встановлення відповідності методики обліку, що застосовується на підприємстві, чинному законодавству щодо малого бізнесу, виявлення наявних помилок або порушень та ступеню їх впливу на достовірність бухгалтерської звітності.

Одним із найважливіших завдань бухгалтерського обліку виступає забезпечення збереження майна підприємства, тобто його активів. Від правильного формування та використання активів залежить конкурентоспроможність, фінансова стабільність, платоспроможність та місце фірми на ринку. Саме тому аудиторю при перевірці фінансово-господарської діяльності суб'єкта малого підприємництва доцільно звернути пильну увагу саме на особливості аудиту активів.

Перед початком проведення аудиторської перевірки визначеного суб'єкта малого підприємництва, доцільно окреслити коло об'єктів, які будуть підлягати перевірці, а також які найбільш характерні до зловживань та порушень з боку працівників підприємства та адміністрації. Розглянемо склад активів малих підприємств за 2011-2012 роки (табл. 1) [8, с. 73].

Протягом 2011-2012 рр. (табл. 1) відбувається систематичний ріст усіх показників зі складу активів малих підприємств, що є позитивною тенденцією і свідчить про нарощування потенціалу. Найбільші зміни у бік зростання спостерігаються відносно такого показника як оборотні активи на 78661,9 млн грн або 11,4 %, а також – необоротні активи, які зросли у 2012 році на 57590,4 млн грн або 11,1 %. Зміни вказаних показників дозволяють аудиторю зробити висновок щодо відбору до складу об'єктів аудиту активів саме необоротних та оборотних активів із усієї генеральної сукупності. Такий вибір зумовлений значною кількістю господарських операцій щодо надходження,

переоцінки, вибуття даних активів, що дають підстави для можливих помилок, зловживань, шахрайства та ризикових операцій.

Таблиця 1

Оцінка складу активів суб'єктів малого бізнесу за 2011-2012 рр.

Показники	2011 р.	2012 р.	Відхилення	
			+/-	%
Необоротні активи	503297,7	560888,1	+57590,4	+11,4
Оборотні активи	707531,5	786193,4	+78661,9	+11,1
Витрати майбутніх періодів	12702,8	14691,1	+1988,3	+15,7
Необоротні активи та групи вибуття	1358,6	1338,0	-20,6	-1,5

Для досягнення цілей аудиту активів малих підприємств необхідне застосування конкретних методик перевірки достовірності показників фінансової звітності в частині активів. Як відомо, малі підприємства мають певні специфічні характерні риси, які аудитор обов'язково повинен враховувати при здійсненні аудиторської перевірки та вивчення середовища суб'єкта господарювання. Сюди доцільно віднести:

- 1) недосконалість і суперечливість нормативно-правової бази, що регулює фінансово-господарську діяльність та бухгалтерський облік малих підприємств;
- 2) відсутність єдиної методологічної бази з бухгалтерського обліку для всіх підприємств малого бізнесу;
- 3) невідповідність бухгалтерського та податкового обліку на підприємствах малого бізнесу;
- 4) обмеження і відсутність розподілу повноважень працівників, відповідальних за ведення обліку і підготовки звітності;
- 5) переважний вплив власника або одноосібного керівника на всі сторони діяльності економічного суб'єкта;
- 6) обмежена кількість джерел доходу;
- 7) спрощена система ведення бухгалтерського обліку тощо [5, с. 14].

Крім того, малі підприємства мають вибір в застосуванні не тільки форми бухгалтерського обліку, а її реєстрів та системи оподаткування, що потребує від аудитора ознайомитись з всіма особливостями ведення обліку на малому підприємстві.

Під час проведення аудиту активів суб'єктів малого бізнесу можуть виникнути потенційні фактори аудиторського ризику:

- 1) нерегулярність ведення бухгалтерських записів і підвищений ризик спотворення звітності;
- 2) неточність розуміння задач аудиту і вимог до відновлення обліку, виправлення помилок;
- 3) відсутність внутрішнього контролю у зв'язку з обмеженою кількістю облікових працівників;
- 4) безпосередній контакт працівників, які ведуть облік, з матеріальними цінностями;
- 5) використання готівки в розрахунках з партнерами [10, с. 32].

Дані фактори будуть зумовлювати рівень аудиторського ризику,

визначеного аудитором, що впливатиме на кількість аудиторських процедур по суті, які необхідно виконати.

При визначенні ризику контролю необхідно враховувати конкретні обставини, але буває доцільним прийняти цей ризик як високий, що потребує проведення певного набору аудиторських процедур, для того щоб знизити ризик невиявлення та забезпечити загальний ризик на припустимому рівні.

Під час формування аудиторських доказів у процесі аудиту малих підприємств переважно використовується проведення процедур перевірки по суті. Проблемою є одержання аудиторських доказів, на основі яких підтверджується критерій повноти інформації. Причиною цього може бути відсутність системи внутрішнього контролю або зацікавленість власника чи директора не відображати в обліку всі господарські операції.

Згідно Міжнародного стандарту аудиту 520 «Аналітичні процедури» аудитор застосовує аналітичні процедури на стадії планування аудиту [4]. Аналітичні процедури на стадії планування аудиту суб'єкта малого бізнесу можуть обмежуватися за характером і обсягом у зв'язку з встановленими суб'єктом строками обробки даних про господарські операції і відсутністю надійної фінансової інформації на момент планування. Суб'єкти малого бізнесу можуть не мати проміжної або щомісячної фінансової інформацією, яка використовується в аналітичних процедурах на стадії планування. Аудитор може в якості альтернативного варіанту провести коротку перевірку Головної книги або інших наданих бухгалтерських записів. В багатьох випадках, може бути відсутньою інформація і аудиторі буде необхідно отримати дану інформацію при обговоренні з власником [3].

У відповідності до МСА 330 «Дії аудитора у відповідь на оцінені ризики» аудиторські процедури є ефективним засобом отримання аудитором необхідних доказів. Обсяг аудиторських процедур при аудиті малого підприємства може бути обмежений через відсутність інформації, на якій такі процедури ґрунтуються. Поряд з цим, різні аналітичні процедури забезпечують різний рівень упевненості [4].

За допомогою аналітичних процедур можна отримати прийнятні докази, які дозволяють в окремих випадках скоротити потребу у здійсненні інших процедур перевірки по суті. На багатьох суб'єктах малого бізнесу сукупність даних бухгалтерського обліку часто буває незначною і її легко можна проаналізувати.

Перш ніж розпочати аудиторську перевірку активів аудиторі необхідно розробити загальний план та визначити стратегію аудиту.

Згідно МСА 320 «Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту» [4] та IAPS 1005 [3] для цілей планування аудиту слід оцінити рівень суттєвості з якісної та кількісної точки зору. Одна з цілей цієї попередньої оцінки полягає у визначенні найбільш значимих статей фінансової звітності, на які повинен звернути увагу аудитор, виробляючи стратегію аудиту. У зв'язку з відсутністю загально визначених стандартів з оцінки суттєвості за допомогою кількісних методів, аудитор в кожному випадку використовує своє професійне судження з урахуванням цих обставин [3].

Таким чином, в ході аудиторської перевірки активів суб'єкта малого підприємництва, аудитору необхідно перевірити:

- 1) облікову політику підприємства, правильність ведення бухгалтерського обліку в частині формування інформації про активи малого підприємства;
- 2) правильність та доцільність здійснення господарських операцій щодо надходження активів;
- 3) правильність здійснення господарських операцій щодо вибуття активів малого підприємства;
- 4) відображення активів у фінансовій звітності у всіх суттєвих аспектах відповідно до застосовної концептуальної основи фінансової звітності.

Специфічними завданнями аудиту обліку діяльності малих підприємств є такі основні позиції:

- 1) перевірка робочого плану рахунків, що застосовується на підприємстві;
- 2) перевірка системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва та відображення податків в обліку;
- 3) перевірка облікових реєстрів, що складаються за спрощеною формою;
- 4) перевірка квартальної та річної звітності, складеної за скороченою формою тощо [5, с. 17].

Суб'єкти малого бізнесу часто пропонують обмежений асортимент товарів чи послуг та здійснюють свою діяльність на одному чи обмеженій кількості об'єктів, що дозволяє аудитору швидше розібратися в специфіці діяльності суб'єкта малого бізнесу і відобразити її в документах. Застосування широкого спектру аудиторських процедур може носити досить нескладний характер. Наприклад, при здійсненні аналітичних процедур можуть бути використані ефективні моделі прогнозування. За допомогою аналітичних процедур можна отримати прийнятні докази, які дозволяють в окремих випадках скоротити потребу у здійсненні інших процедур перевірки по суті. На багатьох суб'єктах малого бізнесу сукупність даних бухгалтерського обліку часто буває незначною і її легко можна проаналізувати [9, с. 298].

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Сектор малого підприємництва є невід'ємним, об'єктивно необхідним елементом будь-якої розвиненої господарської системи, без якої економіка та суспільство не можуть нормально функціонувати та розвиватись. Аудит активів малого підприємства суттєво відрізняється від аудиту великого суб'єкта господарювання тим, що документація малого підприємства спрощена, а сам аудит не такий складний та потребує меншої кількості асистентів. В цілому можна сказати, що аудит активів малих підприємств носить суперечливий характер, з одного боку, прості за характером процедури, а, з іншого, треба знати та враховувати всю специфіку підприємства. Перехід на Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг вивели вітчизняних аудит на якісно новий рівень. Будь-який стандарт можна у принципі застосувати до аудиторської перевірки фінансових звітів малих підприємств, але в ньому немає жодних конкретних міркувань стосовно аудиту малого підприємства, рекомендації щодо застосування такого МСА не надаються. Тому для вітчизняних малих підприємств потрібно

розробити Національний стандарт аудиту, який би враховував усі специфічні риси малого підприємства та надав практичну допомогу аудиторам під час проведення аудиту звітності в частині активів цих підприємств. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку способів оцінки ризиків суттєвих викривлень при аудиті активів малого підприємства, плану аудиту активів із переліком аудиторських процедур по суті, а також бланків робочих документів аудитора для перевірки активів малого підприємства.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України: за станом на 16 січня 2003 р. 436-IV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22 квітня 1993 № 3125-XII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Особливості аудиту малих підприємств: Положенням з міжнародної практики аудиту 1005. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.apu.com.ua.
4. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.apu.com.ua.
5. Бойченко Н. Організація обліку та аудиту на підприємствах малого бізнесу : автореф. дис. канд. економ. наук. : спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Наталія Вікторівна Бойченко ; Харківський держ. ун-т харчування та торгівлі. – Харків, 2006. – 20, [1] с., включ. обкл. : іл. – Бібліогр.: с. 11–18.
6. Будько О. Особливості здійснення аудиту на малих підприємствах / О. Будько, Г. Запорожець // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 3. – С. 23–30.
7. Сердюк О. Проблеми аудиту фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва / О. Сердюк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 1. – С. 111–114.
8. Діяльність суб'єктів малого підприємництва 2012 : статистичний збірник. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2013. – 162 с.
9. Черніченко Л. Особливості аудиту діяльності малого підприємства в Україні / Л. Черніченко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – С. 295–299.
10. Шапошнікова О. Особливості аудиту малих підприємств / О. Шапошнікова // Економічні науки. Серія : Облік і фінанси. – 2011. – № 8. – С. 29–40.
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua